

УДК 352:332

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.6.5>

Кострубіцька Аліна Володимирівна,

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри політичних наук і права

Київського національного університету будівництва і архітектури

ORCID ID: 0000-0002-7214-4789

Лук'янов Олексій Петрович,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук і права

Київського національного університету будівництва і архітектури

ORCID ID: 0000-0003-4220-0791

УПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ МІСТ В УКРАЇНІ

THE IMPLEMENTATION OF URBAN REVITALIZATION POLICY IN UKRAINE

Статтю присвячено актуальній науковій проблемі впровадження політики ревіталізації міст в Україні. Особливу увагу приділено належному правовому регулюванню окресленої проблеми та ролі органів публічної влади в імплементації політики ревіталізації. Визначено, що поняття «ревіталізація» розуміють як комплексний процес подолання просторових, економічних, соціальних, культурних, екологічних кризових явищ функціонування деградованих міських територій і створення передумов для їхнього сталого розвитку. Проаналізовано зарубіжний досвід впровадження політики відновлення деградованих територій міст таких країн, як Велика Британія, Франція, Німеччина, Сполучені Штати Америки та інших. На основі проведеного аналізу виокремлено певні особливості. Зокрема підкреслено, що Сполучені Штати Америки використовують фінансові інструменти і субсидіюють території задля покращення життя. Водночас інколи ревіталізація може стосуватися лише окремих районів, а не міста загалом. Визначено, що внаслідок політики ревіталізації у Великій Британії і Франції вдалося подолати низку кризових явищ, а досвід Німеччини дозволяє стверджувати, що інструменти громадської участі є ефективними. Проаналізовано прогалини на шляху до ревіталізації українських міст, серед яких є недофінансування, слабка інформаційна політика та низький рівень обізнаності на місцях, а також відсутність комплексної програми розвитку міст. У висновках розроблено рекомендації щодо впровадження політики ревіталізації міст в Україні. Запропоновано створення відповідних інституцій, залучення партнерської підтримки бізнесу, громадськості та органів місцевого самоврядування до розроблення нормативно-правової бази і програми ревіталізації.

Ключові слова: ревіталізація міст, публічна політика ревіталізації міст, реформування, сталий розвиток.

The article is devoted to the current scientific problem of implementing the policy of urban revitalization in Ukraine. Particular attention is paid to the proper legal regulation of the outlined problem and the role of public authorities in the implementation of urban revitalization policy. It is determined that the concept of urban revitalization is understood as a complex process of overcoming spatial, economic, social, cultural, environmental crisis phenomena of the functioning of degraded urban areas and creating conditions for their sustainable development. The foreign experience of implementing the policy of urban restoration of degraded territories in such countries as Great Britain, France, Germany, the United States of America and others is analyzed. Based on the analysis, certain features are figured out. In particular, it is considered that the United States uses financial instruments and subsidizes territories to improve life. It has been determined that a number of crises have been overcome as a result of the revitalization policy in Great Britain and France, in the same time the experience of Germany provides an opportunity to assert the effectiveness of the tools of public participation. The gaps on the path to revitalization of Ukrainian cities are analyzed, including underfunding, weak information policy and low level of awareness, as well as the lack of a comprehensive urban development program. The general conclusion is made with the recommendations for the implementation of urban revitalization policy in Ukraine. It is proposed to create appropriate institutions and attract partner support from business, the public and local governments to develop a revitalization program.

Key words: urban revitalization, public policy of urban revitalization, reforming, sustainable development.

На сучасному етапі розбудови демократичного суспільства в Україні важливого значення набуває проблема ревіталізації міст і відновлення міського середовища з метою підвищення рівня якості життя

населення. Промислові зони, розташовані у середмісті, досить часто перебувають у кризовому стані та потребують модернізації. З огляду на це, першочерговим завданням органів місцевого само-

врядування є пошук стратегічних шляхів розвитку українських міст. Відтак проблема впровадження політики ревіталізації міст в Україні є актуальною та потребує нагального вирішення.

Нині різні аспекти ревіталізації міст розкрито у низці праць науковців різних галузей науки. Зокрема, окреслену проблему розглянуто із погляду на державне управління, економіку, розвиток туристичної сфери, урбаністику та архітектуру тощо. Теоретико-методологічні засади впровадження політики ревіталізації досліджували такі науковці, як В. Біркентале, О. Бордун, М. Войчук, О. Гаталяк, С. Горблюк, Т. Громова, В. Дерев'янку, О. Єрмоленко, О. Левченко, Н. Пак, Н. Ситник, О. Сич, Д. Тарасенко, А. Ужва, А. Чечель та інші. Проте, незважаючи на розробленість окремих аспектів окресленої проблеми, поза увагою дослідників залишається низка важливих проблем, розв'язання яких сприятиме впровадженню політики ревіталізації міст в Україні.

Нині в Україні більшість міст потребують оновлення деградованих промислових територій у середмісті. Така ситуація склалася через те, що планування міст у радянський період відбувалось із урахуванням розвитку промислової економіки. Відтак здійснювалося жорстке функціональне розмежування території міста, де об'єкти промислового виробництва будувалися неподалік від житлових масивів. Наслідком такого планування стало те, що наразі пострадянські міста не створюють комфортних умов проживання для своїх мешканців. Окрім цього, внаслідок дій радянської влади такі міста переважно втратили свої історичні центри, а рівень розвитку культури та інфраструктури досі залишається низьким.

На деградованих територіях відбувається порушення основних сфер життєдіяльності міста, посилюються такі соціально-негативні явища, як «бідність, суспільне виключення, безробіття, низька доступність та якість публічних послуг, незадовільні умови проживання, злочинність, низький рівень освіти та соціального капіталу, депопуляція, а також екологічні проблеми» [1, с. 35]. Відтак проблема виникнення деградованих територій у містах потребує належної уваги з метою її роз'яснення та вироблення необхідних рекомендацій щодо її усунення.

Натомість сучасні європейські міста орієнтовані на забезпечення гідних і комфортних умов для проживання. Завдяки такій політиці публічної влади у жителів європейських міст формується відповідальність за розвиток міста, а також відчуття приналежності та рівних можливостей для всіх мешканців.

Аналіз зарубіжного досвіду продемонстрував, що важливу роль під час розвитку міст відіграють органи місцевого самоврядування [6, с. 40]. Одним із основних документів, яким керується публічна влада для досягнення мети щодо розвитку міста, є стратегія, що дозволяє визначити пріоритети, мету і завдання цих органів та поетапно їх реалізувати. Варто зазначити, що С. MacGregor під ревіталізацією розуміє процес оновлення або перебудови навколишнього середовища (в його найширшому соціальному, економічному, культурному, фізичному вимірах тощо) шляхом реалізації політики і програми, спрямованих на розвиток міських територій, які зазнали занепаду промисловості та набули статусу «депресивних» районів. Розвиток таких територій зазвичай передбачає взаємодію місцевих органів самоврядування, місцевої громади, іноді представників бізнесу. Внаслідок ефективної взаємодії усіх учасників цього процесу та реалізації комплексних дій у межах розробленої програми розвитку відбувається покращення економічних та соціальних умов у певній місцевості та, відповідно, підвищується рівень якості життя населення.

Варто зауважити, що процес ревіталізації міст є дороговартісним. Тому закордонні експерти рекомендують оцінювати програми розвитку міст щодо того, які вигоди отримують місцеві жителі від її реалізації. Зокрема, порівнюють результати до та після втручання у певну територію з метою її відновлення та розвитку. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки значного поширення набула програма відродження міст, яка надає дещо більших можливостей жителям, оскільки передбачає також прямі субсидії місцевим жителям (наприклад, для покращення житла), однак заходи із відродження міст зазвичай не є індивідуальними, а базуються в межах району (наприклад, модернізація кількох будинків або кварталів у районі), таким чином впливаючи на багатьох місцевих жителів незалежно від їхнього особистого соціально-економічного статусу [5].

Досвід Великої Британії і Франції свідчить про те, що впровадження політики ревіталізації сприяло подоланню кризових явищ завдяки ухваленню відповідних законодавчих актів і програм підтримки, а також створенню профільних інституцій. С. Горблюк наголошує на відсутності єдиного підходу до формування і впровадження політики ревіталізації міст [2, с. 204–206]. Нині до реалізації проєктів щодо ревіталізації міст у Великій Британії і Франції долучається все більше громадськості та представників приватного сектору. Натомість органи місцевого самоврядування стають більш

активними, створюючи інституції, що відповідають за реалізацію проєктів щодо відродження «депресивних» районів міст.

Досвід Німеччини відображає тісну співпрацю органів публічної влади та громадськості щодо ревіталізації міст. У Німеччині розроблено спеціальні програми із застосуванням інструментів громадської партисипації (встановлення тісної комунікації, участь громадськості у прийнятті управлінських рішень тощо). Відновлення деградованих територій проводять органи місцевого самоврядування Німеччини з урахуванням концепції сталого розвитку, зокрема чільне місце відведено проблемі ощадності ресурсів і програмі перебудови міста.

Отже, результати аналізу зарубіжного досвіду свідчать про постійне вдосконалення підходів до ревіталізації, інструментів її реалізації, а також можливості оцінювання її ефективності [1; 5]. Натомість в Україні досі не розроблені інструменти подолання кризових явищ розвитку міст (бідність, суспільне виключення, незадовільні умови проживання, безробіття тощо). Однією з основних проблем на шляху розвитку міст в Україні є відсутність теоретико-методологічних засад формування публічної політики ревіталізації міст в Україні та правового регулювання, що, у свою чергу, потребує належного доопрацювання.

У контексті наукового дослідження основоположною є думка С. Горблюка, що ревіталізація міст є комплексним процесом «подолання просторових, економічних, соціальних, культурних, екологічних кризових явищ функціонування деградованих міських територій і створення передумов для їхнього сталого розвитку» [1, с. 38]. До основних характеристик процесу ревіталізації науковець зараховує такі: 1) ревіталізація проводиться на деградованих міських територіях; 2) ревіталізація спрямована на забезпечення сталого розвитку деградованих територій міст; 3) ревіталізація передбачає комплексність та довгостроковість; 4) ревіталізація відбувається за активної участі органів місцевого самоврядування, що встановлюють партнерську взаємодію із громадськістю і представниками бізнесу [1 с. 38–39].

Деякі науковці-економісти (О. Бордун, О. Гаталюк, Т. Громова, О. Сич, А. Чечель та інші) наголошують на тому, що ревіталізація є одним із механізмів забезпечення сталого розвитку міст. Зокрема О. Сич зауважує, що розвиток міста передусім передбачає «перетворення, переосмислення і відродження наявних об'єктів промислової чи житлової нерухомості, впорядкування міського простору шляхом його ревіталізації» [3, с. 30].

Розкриваючи сутність поняття «ревіталізація», О. Сич зазначає, що це «комплексний процес відновлення урбанізованої території, яка піддалася процесу структурної деградації, спричинюючи кризовий стан, що унеможливує або суттєво ускладнює нормальний економічний та суспільний розвиток як цієї території, так і врівноважений розвиток цілого міста» [3, с. 27].

Науковці А. Чечель та Д. Тарасенко зауважують, що «сутність механізму реалізації стратегії ревіталізації промислових і постіндустріальних територій може бути визначена його цільовою спрямованістю, рівнем виробничої (господарської) діяльності, специфічними особливостями об'єкта управління (економічними і соціальними процесами), принципами функціонування на окремо взятій території» [4, с. 25]. Запропонований механізм забезпечує екологічно сталий соціально-економічний розвиток, упорядкування економічних відносин стосовно суб'єктів господарювання, визначення найважливіших та актуальних сфер розвитку суспільства, усунення суперечностей між продуктивними силами і виробничими відносинами тощо.

Як зазначають О. Амоша, В. Антонюк, О. Новікова, механізм реалізації стратегії розвитку території має формуватися на основі економічних принципів. Водночас такими основними принципами є: «інтеграція фінансових ресурсів, баланс інтересів, відповідальність, використання ефективних методів управління, використання ресурсів, задоволення потреб цільових груп» [7]. Ми вважаємо, що дотримання такої системи принципів під час впровадження політики ревіталізації міст в Україні допоможе сформувати структуру програми з розвитку міст, оскільки забезпечить комплексний підхід до врахування всіх можливих складників цього процесу.

Аналіз досвіду України із ревіталізації міст свідчить про виникнення низки проблем стосовно впровадження ефективної політики. Зокрема, одними із найвагоміших причин відсутності проєктів із модернізації деградованих територій є низький рівень фінансування, непоінформованість членів територіальної громади, некомпетентність органів місцевого самоврядування, а також відсутність комплексної програми сталого розвитку міст [3, с. 30]. Така ситуація значно сповільнює процес розвитку міст та євроінтеграційні процеси в Україні загалом.

Донині в Україні не розроблено комплексну програму ревіталізації міст, однак існують деякі спроби відновлення промислових об'єктів і територій за рахунок міжнародних грантів. Окрім того,

в межах реалізації міжнародних освітніх програм відбувається ознайомлення слухачів закладів вищої освіти та інших учасників із європейським досвідом ревіталізації деградованих територій міст. Зокрема, у 2020 році на базі Львівського національного університету імені Івана Франка реалізовано проєкт Жана Моне «Ревіталізація міст – досвід ЄС для України» (EUREVIT). Метою організації цього проєкту стало проведення літньої школи «Ревіталізація міст – досвід ЄС для України» (EUREVIT) для студентів, викладачів, органів місцевого самоврядування, бізнесу та громадськості з метою формування знань про політику ЄС щодо оновлення міст та їхнього сталого розвитку. У межах дискусії учасники обговорювали досвід європейських країн щодо впровадження якісної політики ревіталізації міст.

Варто зауважити, що процес ревіталізації має свій унікальний контекст місця, тобто історичні передумови його виникнення, соціальний, культурний та архітектурний зміст тощо. За таких умов неможливо реалізувати загальні припущення щодо відновлення цієї території, оскільки слід завжди враховувати індивідуальні особливості місцевості, її просторову, соціальну та культурну специфіку. Отже, під час імплементації політики ревіталізації міст в Україні важливо зберегти культурно-історичну спадщину.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати деякі пропозиції щодо впровадження політики ревіталізації міст в Україні:

– враховуючи необхідність ревіталізації деградованих територій міст в Україні, створити інсти-

туції, які відповідатимуть за розроблення і реалізацію проєктів із модернізації цих територій;

– розробити нормативні документи, що регулюватимуть діяльність інституцій із ревіталізації міст, а також рекомендації із чітко зазначеними інструментами щодо реалізації поставленої мети та оцінювання ефективності проведеної ревіталізації;

– під час формування механізму реалізації ревіталізації міст в Україні існує необхідність дотримання таких принципів, як інтеграція фінансових ресурсів, баланс інтересів та відповідальності, використання ефективних методів управління, використання ресурсів, задоволення потреб цільових груп;

– сформувати партнерську взаємодію органів місцевого самоврядування, громадськості та представників бізнесу із їхньою безпосередньою участю у проєктах із ревіталізації деградованих територій міст;

– на основі діагностики розробити програму ревіталізації міст із урахуванням просторового, соціального, економічного та культурного вимірів задля задоволення потреб та очікувань зацікавлених сторін.

Отже, проблема впровадження політики ревіталізації міст в Україні потребує застосування комплексного підходу до її вирішення, зокрема до розроблення правового регулювання і створення програми ревіталізації міст в Україні. Ефективність процесу ревіталізації міст забезпечується партнерською взаємодією між органами місцевого самоврядування, громадськістю та представниками приватного сектору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Горблюк С. Ревіталізація міста: сутність та ключові характеристики. *Збірник наукових праць НАДУ. Теорія і практика публічного управління*. 2020. Вип. 2. С. 34–41.
2. Горблюк С. А. Становлення політики ревіталізації міст у Великій Британії та Франції. *Регіональне управління та місцеве самоврядування*. С. 196–207. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/10/15.pdf> (дата звернення: 20.11.2021).
3. Сич О. А. Використання коштів ЄС для фінансування ревіталізації міст (досвід Польщі). *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізми ефективного розвитку прикордонних територій*: зб. наук. праць. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2014. Вип. 4(108). С. 208–214.
4. Чечель А. О., Тарасенко Д. Л. Концептуальні основи формування механізму реалізації стратегії еколого-економічного розвитку. *МЕНЕДЖЕР. Економіка*. 2018. № 2(79). С. 22–29.
5. De la Roca J., Navarrete J., Larrain I. Urban revitalization: assessment methodologies and expected impacts. *IDB Technical Note*. 2017. 65 p.
6. MacGregor C. Urban regeneration as a public health intervention. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*. 2010. Is. 19(3). P. 38–51.
7. Novikova O.F., Amosha O.I., Antonjuk V.P. et al. Sustainable development of the industrial region: social aspects: monogram. NAS of Ukraine, Institute of economics and industry. Donetsk, 2012. 534 p.